

Opgave 2 Denkende machines, lichamelijkheid en vervreemding

Wereldkampioen schaken Gary Kasparov geloofde in 1990 nog dat een computer nooit een schijn van kans zou krijgen om hem te verslaan. Had hij immers niet de vloer aangeveegd met de beste computers die tot op dat moment ontwikkeld waren? Maar de ontwikkeling van schaakcomputers ging gestaag voort. Het gevolg was dat Kasparov in 1997 een voor hem ontluisterende nederlaag leed tegen 'Deep Blue', een schaakprogramma van IBM. Tot op de dag van vandaag houdt Kasparov vol dat hij is bedrogen door de ontwerpers van 'Deep Blue'.

De computer maakte namelijk fouten die je eerder bij een mens zou verwachten. In plaats van een pionoffer te accepteren, speelde het programma in deze wedstrijd een andere zet, terwijl schaakcomputers tot dan toe als haaien hun prooi verscheurden. Maar een programmeur van 'Deep Blue' verklaarde dat het team de computer had leren schaken als een grootmeester van vlees en bloed.

Schaakgrootmeester John van der Wiel denkt echter dat Kasparov verloor door op de verkeerde manier tegen het programma te schaken: "Gary kijkt zijn tegenstander graag diep in de ogen, maar met zijn mimiek kan hij een computerprogrammeur niet imponeren. Die voert alleen de zet van een machine uit en dat ding heeft nu eenmaal geen emoties. Schaken tegen een computer vereist een bijna kromme manier van denken. Je moet je eigen stijl durven verloochenen en voorkomen dat je in een stelling verzeild raakt, waarin de computer van zijn enorme rekenkracht profiteert. Dat kan Kasparov niet."

(naar: De Volkskrant van 24 januari 2004)

Het is de vraag of machines zoals de schaakcomputer 'Deep Blue' in staat zijn tot menselijk denken. Alan Turing heeft destijds een test bedacht om te kunnen bepalen of machines dat kunnen.

- 3p **8** Geef een beschrijving van de Turing-test en beargumenteer of deze test een geschikt criterium biedt om vast te stellen of achter 'Deep Blue' een schaakprogramma zit of een mens.

Voordat Kasparov zijn beruchte nederlaag leed tegen 'Deep Blue' werd vaak beargumenteerd dat schaakcomputers nooit van grootmeesters zouden kunnen winnen omdat ze fundamentele eigenschappen ontberen die niet zijn te programmeren. Dit bezwaar had ook Lady Lovelace toen ze commentaar gaf op de Analytische Machine van Charles Babbage.

- 2p **9** Geef aan wat het argument van Lady Lovelace inhoudt. Leg vervolgens uit welke kritiek Turing op dit argument heeft geleverd.

In zijn 'Lister Oration' uit 1949 stelde professor Jefferson: "Pas wanneer een machine een sonnet kan schrijven of een concert kan componeren naar aanleiding van gedachten en gevoelde emoties en niet naar aanleiding van een toevallige combinatie van symbolen, kunnen we het erover eens zijn dat de machine gelijk staat aan hersenen – dat wil zeggen dat de machine niet alleen schrijft, maar ook weet dat zij het geschreven heeft."

- 3p **10** Geef aan bij welke tegenwerping van Turing professor Jefferson aansluit. Leg vervolgens uit waarom volgens Turing de aanname van deze tegenwerping leidt tot solipsisme.

John Copeland heeft verschillende argumenten tegen de Turingtest aangevoerd en beoordeeld: het chimpansee-argument, het argument vanuit de zintuigen en het imitatie-argument.

- 3p **11** Beargumenteer aan de hand van een uitleg van één van deze argumenten waarom de Turingtest niet voldoet als test om vast te stellen of denkvermogen aanwezig is.

Ruim voordat er krachtige schaakcomputers als ‘Deep Blue’ ontwikkeld werden, waren er kunstenaars die veel verder konden kijken dan hun eigen tijd. Reeds in 1909 schreef E.M. Forster een verhaal met de titel *The Machine stops*. In dit verhaal wordt vooruitgeblikt naar een toekomst waarin een wereldomspannende machine de mensheid voorziet van eten, onderdak, communicatiemiddelen en medische zorg. In ruil daarvoor moeten mensen het aardoppervlak opgeven voor een leven in isolatie en onbeweeglijkheid. Ieder mens komt te leven in een onderaardse zeshoekige cel, waar aan alle lichamelijke behoeften wordt voldaan en geestelijke steun wordt verleend door de Machine. Mensen verlaten maar zelden hun kamers voor liefelijke ontmoetingen. In plaats daarvan hebben ze contact via een wereldwijd web dat een onderdeel is van de Machine. In het volgende fragment uit het verhaal zoekt een zoon via een beeldscherm contact met zijn moeder.

tekst 4 Ze zag het beeld van haar zoon, die aan de andere kant van de aarde leefde, en hij zag haar. “Wat is er lieve jongen?” [...] “We hebben elkaar al zo lang niet meer gezien.” “Maar we zien elkaar nu toch!” riep ze uit. “Wat wil je nog meer?” [...] “Ik zie iets wat op je lijkt, maar jou zie ik niet. Ik hoor iets wat op je lijkt door deze telefoon, maar jou hoor ik niet.” De ongrijpbare blos, door een in diskrediet geraakte filosofie ooit verklaard tot de feitelijke kern van het gesprek, werd door de Machine genegeerd.

bron: E.M. Forster, *The Machine Stops*, in: *The New Collected Stories*

In dit fragment komt de vervreemdende invloed van de moderne technologie op menselijke ontmoetingen aan de orde. De Machine lijkt niet in staat de kern van menselijke ontmoeting – het gesprek – te kunnen waarborgen. Martin Heidegger sluit in zijn denken bij deze opvatting aan. Volgens hem is de mens door de onstuitbare opmars van de moderne technologie zelfs bezig om te verdwijnen.

3p 12 Leg uit welke richting Heidegger heeft gegeven aan de discussie over het probleem mens-machine.

Geef daarbij aan wat volgens hem de oorzaak is van de vervreemding tussen mensen zoals die wordt geïllustreerd in het fragment van Forster.

In de virtuele wereld van het internet zonder fysieke contacten wordt ons lichaam steeds irrelevanter en lijkt het wel of we aan onze geest voldoende hebben. Reeds in de 17e eeuw concludeerde René Descartes – op grond van een onderzoek naar de manier waarop het oog reageert op licht en de informatie doorgeeft aan de hersenen – dat onze toegang tot de werkelijkheid indirect was; we zouden geen directe toegang tot de dingen hebben.

“Mensen van wie een arm of been is geamputeerd hebben mij verzekerd dat zij nog steeds af en toe pijn lijken te voelen in het lichaamsdeel dat zij verloren hebben – en dit heeft mij reden gegeven om te denken dat ik niet helemaal zeker kan weten dat een pijn die ik ervaar inderdaad te wijten is aan het lichaamsdeel waarin ik deze pijn lijk te voelen.”
(naar: R. Descartes, *Dioptrique*)

2p 13 Beargumenteer aan de hand van bovenstaande tekst dat Descartes een ontologisch dualist genoemd kan worden.

Op grond van de opvattingen van Descartes zou gesteld kunnen worden dat de wereld of ons eigen lichaam nooit direct voor ons aanwezig is en dat we alleen ons eigen bewustzijn direct kunnen ervaren. Als die stelling waar is, betekent dit dat informatie die we aangereikt krijgen over mensen en toestanden via het internet op dezelfde wijze ‘aanwezig’ is, maar dan in virtuele vorm.

Merleau-Ponty heeft op dit punt een fundamentele kritiek geleverd op het denken van Descartes. Ieder mens heeft volgens hem een fundamentele vertrouwdheid met de wereld door zijn lichamelijke bestaanswijze. Dit geldt bijvoorbeeld wanneer we naar een voorwerp of object kijken en vervolgens zonder na te denken de beste afstand kiezen om het voorwerp vast te pakken:

Eindexamen filosofie havo 2005 - I

tekst 5

Het object is slechts object, dat wil zeggen, is vóór ons aanwezig, omdat het waarneembaar is, omdat het een plaats heeft aan het uiteinde van onze vingers en van onze blik, en omdat het door elk van hun bewegingen in zijn geheel wordt verstoord en hervonden. In het bijzonder is het object slechts object, als er afstand van kan worden genomen en het dus aan de uiterste grens uit mijn gezichtsveld kan verdwijnen [...]

Met andere woorden, ik neem uitwendige objecten met mijn lichaam waar, ik hanteer ze, onderzoek ze, bekijk ze van alle kanten, maar mijn lichaam zelf neem ik nooit op deze wijze waar [...]

bron: M. Merleau-Ponty, Fenomenologie van de waarneming

2p **14** Neem een beargumenteerd standpunt in over de vraag of machines lichamelijke kunnen ervaren.

Geef in je argumentatie aan in hoeverre je het eens bent met de zienswijze van Merleau-Ponty, zoals die in het citaat naar voren komt.